

Sygn. akt IV CSK 96/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 maja 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z powództwa E. E.

przeciwko Towarzystwu Ubezpieczeń [...] w W.

o zadośćuczynienie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 22 maja 2019 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w B.

z dnia 22 czerwca 2017 r., sygn. akt II Ca [...],

I. oddala skargę kasacyjną;

**II. nie obciąża powódki kosztami postępowania kasacyjnego
na rzecz pozwanego**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 22 czerwca 2017 r. Sąd Okręgowy w B. oddalił apelację E. E. od wyroku Sądu Rejonowego w N., którym oddalono jej powództwo przeciwko Towarzystwu Ubezpieczeń [...] w W. o zasądzenie kwoty 57 tysięcy zł z tytułu zadośćuczynienia i kwoty 3360 zł z tytułu odszkodowania za szkodę, jakiej doznała w wyniku upadku na nieodpowiednio - jej zdaniem - utrzymanej drodze, w miejscowości G.. Pozwane Towarzystwo w okresie od dnia 4 marca 2010 r. do dnia 3 marca 2011 r. łączyła z Gminą S. umowa ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.

W sprawie ustalono, że powódka w dniu 18 lutego 2013 r. wniosła pozew o zasądzenie identycznych kwot, na podstawie tych samych okoliczności faktycznych, przeciwko Gminie S.. Powództwo to oddalił Sąd Rejonowy w S. Wydział Zamiejscowy z siedzibą w N. wyrokiem z dnia 14 lipca 2014 r., sygn. V C [...], który nie został zaskarżony. Za podstawę orzeczenia Sąd przyjął brak odpowiedzialności Gminy, wynikający z tego, że powódka doznała wypadku nie na drodze gminnej, ale na drodze powiatowej, będącej w zarządzie Powiatu B.. W pozwie wniesionym w dniu 9 stycznia 2015 r. powódka wystąpiła z identycznym roszczeniem, na podstawie tych samych okoliczności faktycznych, przeciwko Powiatowi B.. Wyrokiem z dnia 30 czerwca 2015 r., sygn. I C [...], również niezaskarżonym, Sąd Rejonowy w N. oddalił powództwo przyjmując brak legitymacji biernej Powiatu.

W ocenie Sądu w obecnej sprawie, jest on - stosownie do art. 365 § 1 k.c. - związany prawomocnymi wyrokami oddalającymi powództwo o zapłatę zadośćuczynienia i odszkodowania za uszkodzenie ciała, którego powódka doznała na drodze w dniu 15 stycznia 2011 r. Przy uwzględnieniu art. 822 § 1 k.c. pozwany byłby na podstawie umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zobowiązany do zapłaty odszkodowania w sytuacji, w której obowiązek naprawienia szkody doznanej przez powódkę ciążyłby na ubezpieczonej Gminie S.. Moc wiążąca wyroku z dnia 14 lipca 2014 r., V C [...], obejmuje jego sentencję - oddalenie powództwa przeciwko Gminie, a jej skutkiem jest przesądzenie,

że Gmina nie ponosi odpowiedzialności odszkodowawczej za szkodę doznaną przez powódkę. Nie zmienia tego fakt, że odpowiedzialność ubezpieczonego od odpowiedzialności cywilnej i ubezpieczyciela ma charakter tzw. solidarności nieprawidłowej (*in solidum*), u której podstaw leży odpowiedzialność obu podmiotów, każdego na innej podstawie prawnej (odpowiednio - czynu niedozwolonego i umowy ubezpieczenia).

Powódka oparła skargę kasacyjną na podstawie naruszenia przepisu postępowania - art. 365 § 1 k.p.c. przez bezzasadne przyjęcie, że wyrok przeciwko ubezpieczonemu z tytułu odpowiedzialności cywilnej wiąże w sprawie przeciwko ubezpieczycielowi, „podczas gdy istota występującego między tymi podmiotami stosunku prawnego wyklucza takie związanie”. Na tej podstawie wniosła o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w N..

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustanowiona w art. 365 k.p.c. moc wiążąca wyroku prawomocnego formalnie, mająca znaczenie stabilizujące sytuację prawną ustaloną w orzeczeniu, wyraża się zasadniczo w jego prawomocności materialnej, z którą wiąże się konieczność uwzględnienia istnienia konkretnego wyroku określonej treści, i tym samym - wynikających z niego skutków prawnych. Problematyka mocy wiążącej prawomocnych orzeczeń (art. 365 § 1 k.p.c.) i pokrewnej instytucji powagi rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.) jest przedmiotem kontrowersji dotyczących różnych jej aspektów, zwłaszcza zakresu związania i znaczenia motywów pierwszego orzeczenia. Te kontrowersje nie dotyczą kwestii mającej kluczowe znaczenie w niniejszej sprawie, żadnych bowiem wątpliwości nie budzi, że zakresem prawomocności materialnej jest objęta treść orzeczenia, a moc wiążąca wyroku oznacza związanie sentencją prawomocnego formalnie wyroku, w której zawarty jest ostateczny wynik - rozstrzygnięcie o konkretnym przedmiocie procesu przez uwzględnienie albo oddalenie powództwa. Oddziaływanie prawomocności polega zasadniczo na tym, że sąd w kolejnym postępowaniu jest zobowiązany przyjąć, iż stan prawny przedstawia się tak, jak rozstrzygnięto o przedmiocie sporu w uprzednim wyroku. Z rozważanego punktu widzenia prawidłowość wyroku nie ma

znaczenia i - dopóki nie zostanie wzruszony - utrzymują się skutki jego materialnej prawomocności wynikające z art. 365 k.p.c.

Prawomocność materialna orzeczenia obejmuje skutek prawny odnoszący się do przedmiotu rozstrzygnięcia. W niniejszej sprawie wyrokiem z dnia 14 lipca 2014 r. oddalającym powództwo o odszkodowanie wniesione przeciwko Gminie S. rozstrzygnięto, że pozwana Gmina nie jest odpowiedzialna za szkodę doznaną przez powódkę w wypadku, któremu uległa. Kwestia ta została prawomocnie przesądzona, co oznacza, iż wynikający z orzeczenia skutek prawny jest objęty prawomocnością materialną i wiąże sąd, który je wydał oraz inne sądy. Związanie wcześniejszym wyrokiem w danym wypadku konkretnie oznacza, że Sąd w niniejszej sprawie był związany rozstrzygnięciem, iż Gmina S. nie jest zobowiązana do naprawienia szkody powódki. Skarżąca nie kwestionuje faktu wiążącego przesądzenia braku odpowiedzialności odszkodowawczej Gminy S., nie upatruje w tym jednak przeszkody do skierowania roszczenia przeciwko ubezpieczycielowi odpowiedzialności cywilnej Gminy, podnosząc że przysługuje jej w stosunku do ubezpieczyciela niezależna, bezpośrednia akcja na podstawie art. 822 § 4 k.c.

Z art. 365 k.p.c. wynika, że prawomocność materialna odnosi się co do zasady do stron, a związanie sądu uprzednim prawomocnym orzeczeniem może wywoływać skutki także w sferze prawnej innych osób, jeżeli ustawa tak stanowi. Oddziaływanie podmiotowe wyroku może jednak wykraczać poza strony procesu także wtedy, gdy taka jest konsekwencja szczególnej sytuacji prawnej, w jakiej osoby trzecie, w związku z przedmiotem procesu, pozostają w stosunku do stron. Podmiotowy zasięg oddziaływania prawomocnego wyroku i skutki, które wykraczają poza sferę prawną stron procesu, mogą wynikać z przepisów prawa materialnego, które definiują stosunek prawny wiążący określone podmioty.

Taka istota stosunku prawnego najczęściej odzwierciedla się w konieczności jednolitego rozstrzygnięcia w stosunku do wszystkich jego podmiotów, co w aspekcie procesowym jest związane ze współuczestnictwem jednolitym, o którym mowa w art. 73 § 2 i 81 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia

25 czerwca 2014 r., IV CSK 610/13, niepubl.). Na tym procesowym aspekcie sprawy skupiła się skarżąca, trafnie podnosząc, że między sprawcą szkody i ubezpieczycielem z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zachodzi współuczestnictwo materialne, niebędące jednolitym. Wbrew jednak błędnemu założeniu skarżącej, skutek przewidziany w art. 365 k.p.c. nie musi się wiązać wyłącznie z występowaniem współuczestnictwa jednolitego i jego powstanie nie jest wykluczone także w stosunku do podmiotów, które mogłyby występować tylko w roli „zwykłych” współuczestników materialnych, tak jak ma to miejsce w wypadku ubezpieczyciela i ubezpieczonego na podstawie umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej.

Uwadze skarżącego uszło, przy tak ujętym zarzucie, że rodzaj współuczestnictwa procesowego jest pochodną stosunku ukształtowanego na gruncie prawa materialnego, który ma pierwszorzędne znaczenie dla określenia relacji między jego podmiotami. Do istoty stosunku prawnego, wynikającego z art. 822 § 1 k.c., odwołał się Sąd określając skutki, jakie związanie wyrokiem z dnia 14 lipca 2014 r. oddalającym powództwo poszkodowanej w stosunku do ubezpieczonego wywiera na sprawę z powództwa poszkodowanej przeciwko ubezpieczycielowi odpowiedzialności cywilnej pozwanego z pierwszego procesu. Przepis ten nie został objęty podstawami skargi kasacyjnej.

Przewidziane w art. 822 § 1 k.c. ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej dotyczy zobowiązania ubezpieczonego z tytułu wyrządzenia innym szkody, za którą ponosi on odpowiedzialność. Przesłanką powstania obowiązku zapłacenia przez ubezpieczyciela, w granicach określonych umową ubezpieczenia, odszkodowania poszkodowanej osobie trzeciej jest istnienie cywilnoprawnej odpowiedzialności ubezpieczonego, którego obciąża zobowiązanie o charakterze odszkodowawczym. Ubezpieczyciel powinien spełnić swoje świadczenie w razie rzeczywistego powstania obowiązku świadczenia odszkodowawczego po stronie ubezpieczonego. Odpowiedzialność ubezpieczyciela nie może powstać, gdy ubezpieczony sprawca szkody nie ponosi odpowiedzialności wobec poszkodowanego.

Specyficzną właściwością zobowiązania ubezpieczyciela odpowiedzialności cywilnej jest jego akcesoryjność w stosunku do obowiązku świadczenia

ubezpieczonego, która polega na uzależnieniu zarówno powstania obowiązku ubezpieczyciela, jak i jego rozmiaru od istnienia i rozmiaru obowiązku świadczenia obciążającego ubezpieczonego w stosunku do osoby trzeciej. O powstaniu obowiązku ubezpieczyciela decyduje wystąpienie wypadku ubezpieczeniowego określonego w umowie i zaistnienie w związku z tym po stronie ubezpieczonego obowiązku naprawienia szkody. Między ubezpieczycielem i ubezpieczonym występują określone powiązania, które mogą mieć wpływ także na określenie zobowiązania każdego z nich w stosunku do poszkodowanego (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2006 r., III CSK 266/06, niepubl., z dnia 22 maja 2009 r., III CSK 300/08, niepubl. i z dnia 19 października 2011 r., II CSK 85/11, niepubl.), jednak zawsze odpowiedzialność ubezpieczyciela jest „pochodną” odpowiedzialności ubezpieczonego.

Bezpośrednie roszczenie przyznane w art. 822 § 4 k.c. poszkodowanemu w stosunku do ubezpieczyciela (*actio directa*), któremu przypisuje się nie tylko procesowy, ale i materialnoprawny charakter, pozwala poszkodowanemu na dochodzenie odszkodowania bezpośrednio od ubezpieczyciela; aby roszczenie takie powstało, konieczne jest, jak wcześniej wskazano, istnienie umowy ubezpieczenia oraz zajście zdarzenia będącego źródłem odpowiedzialności odszkodowawczej ubezpieczonego względem osoby trzeciej. Zakres odpowiedzialności ubezpieczyciela nie może być szerszy od zakresu odpowiedzialności ubezpieczonego. To ograniczenie nie działa w drugim kierunku, gdyż odpowiedzialność ubezpieczyciela może być węższa, niż ubezpieczonego, na przykład z powodu określonych ograniczeń umownych. Poszkodowany, któremu przysługują roszczenia przeciwko dwóm podmiotom, może je realizować przez wniesienie powództwa tylko przeciwko sprawcy, tylko przeciwko jego ubezpieczycielowi lub przeciwko obu, jednak w każdym wypadku jest konieczne wykazanie odpowiedzialności za szkodę po stronie ubezpieczonego sprawcy.

Tak więc to, że poszkodowany może dochodzić roszczenia bezpośrednio od ubezpieczyciela, z pominięciem sprawcy szkody, nie eliminuje pierwotnej przesłanki powstania takiego roszczenia, jaką jest istnienie obowiązku odszkodowawczego po stronie ubezpieczonego. W rozważanym wypadku pozwany

jest ubezpieczycielem osoby wskazywanej przez powódkę jako zobowiązanej do naprawienia doznanej przez nią szkody, co do której jednak prawomocnym wyrokiem zostało stwierdzone, że nie ponosi ona cywilnoprawnej odpowiedzialności za tę szkodę. Związanie tym wyrokiem, który nie został wzruszony, oznacza, że nie został spełniony warunek powstania po stronie pozwanego obowiązku świadczenia z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej Gminy S.

Z tych względów, wobec braku podstaw do uwzględnienia skargi kasacyjnej opartej na podstawie naruszenia art. 365 k.p.c., Sąd Najwyższy stosownie do art. 398¹⁴ k.p.c. skargę oddalił, z uwagi na szczególne okoliczności sprawy korzystając z wynikającej z art. 102 k.p.c. (w zw. z art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.) możliwości nieobciążania powódki kosztami postępowania kasacyjnego.

aw

jw